

PRVIH 15 LET

Pred petnajstimi leti je izšla prva številka Primorskega dnevnika. Priborili smo si ga s krvjo in žrtvami v borbi proti fašizmu, ki je leta 1928 zatrl vse slovenski tisk. Petnajst let je kratka doba in je v življenju narodov kaj malo pomembno. V našem primeru to povsem ne drži. V tem kratkem razdobju naše zgodovine so se vrstili namreč pomembni dogodki in prav zato je bilo tudi naše življenje lepo, živo, borbeno in polno dogodkov, ki so pri nas zapustili globoke posledice.

Pri vsem tem dogajanju, pri vseh spornih in tudi razočarajočih, nas je vedno spremljal Primorski dnevnik. Več: bil je v prvih vrstah, kjer je hotel koristiti in težnje naprednega gibanja, se boril za uveljavitev novih načel v odnosih med posamezniki, med narodi in deželami in še posebej za pravice slovenskega ljudstva. Sprva tega ni čudno, da je prišel kot napredni časopis večkrat v spor z gledalci tedanje anglo-ameriške uprave, ki je gospodovala nad sedanjim Tržaškim okoljem do leta 1954, ko ga je po podpisu londonskega sporazuma izročila italijanski republiki. Ti spori so bili resni in lahko bi postali usodni za obstoj Primorskega dnevnika, ki je ZVU večkrat ogrožala. In morda bi ga tudi uničila, če ne bi slovenske italijanske demokratične množice, ki so energično reagirale in stopile v obrambo narodnostnih pravic slovenskega človeka, padla v pozabo.

Ob tej priložnosti naj bi nastevali in navajali, kaj vse je storil Primorski dnevnik od svojega obstoja dalje. V enem članku je težko zajeti, kar bi se moralo upoštevati. Primorski dnevnik, ki ga ureja v napredni borbi priklonjeni in dobro uglaseni uredniški odbor, je dosledno utiral pot naprednemu gibanju, ga povsod spremljal in podpiral v vseh njegovih pojavih in težnjah ter seveda dosledno propagiral napredne misli in pobijal vse, kar temu nasprotuje. Samo posebej je zanimljivo, da je še posebej podpiral Slovence in njihove napore, da bi pri-

Naš tisk med Benečani

Vsem je znano, da niso imeli beneški Slovenci nikoli svojih slovenskih sol, a pred šestdesetimi leti je bilo po naših vaseh veliko italijanskih sol zelo malo. Velika večina našega ljudstva je bila nepismena, med pisarnimi slovenskimi Slovenci jih je bilo malo, ki so znali čitati in pisati, kot pa tisti italijanski duhovniki praktično nikoli niso. Po cerkvah so pričevali v slovenskem jeziku pred poznimi leti 1896.

strašili in se tudi niso odločili. Šele fašizem jih je prisilil s silo da so odnehal s slovenskim učencem verouka po cerkvah. Povedati pa moramo, da so se duhovniki pogumno upirali tudi tem fašističnim ukazom (Bevkov «Kaplan Cedermac») in da so popustili šele tedaj, ko se je pokojni mons-

Nogara, videmski nadškof, prostovoljno vdal fašizmu in pristal na njegovo stališče do narodnostnih manjšin. Lahko trdimo, da so se vdal slovenski duhovniki pravzaprav škofu, ne pa fašizmu. Toda kljub skoraj stoletnemu raznarodovanju je še danes najmanj 30 odstotkov naših ljudi, ki ne obvladajo italijanščine, a pred petdesetimi leti jih je bilo več ga polovica, drugi 30 odstotkov pa jo je obvladalo le za silo. Naši ljudje so vedno malo čitali, a takrat se je čitalo v Beneški Sloveniji mnogo več v slovenski kot pa v italijan-

ščini. Če upoštevamo takratno, rekeli bi skoraj splošno nepismenost našega ljudstva, nas preseneči, da je imela Mohorjeva družba med beneškimi Slovenci leta 1905 226 letnih in 4 do smrtni narodnike ali «ude». Leta 1909 je naraslo število do smrtnih narodnikov na 11, letnih pa na 228. Med temi narodniki je bilo največ kmetov, sledili so jim duhovniki, trgovci in krčmarji. Med stenski narodniki najdemo celo občinskega tajnika in domačega zemljemera. Kako koristno bi bilo, če bi bili tudi danes takšni ljudje narodniki na slovenske časopise!

IZIDOR PREDAN
(Nadaljevanje na 2. strani)

Prav nič slučajno ni, če ob današnji obletnici našega dnevnika postavljamo v ospredje vprašanje našega solstva v vseh treh obmejnih pokrajinah, kjer živi naša narodna skupnost.

Pričujoč zemljevid nam namreč najbolj kaže, kako je s slovenskimi solami: vsaka točka označuje cerkev, v kateri se je pred nastopom fašizma uporabljala slovensčina. Črne točke označujejo hkrati kraje, kjer obstaja danes slovenska šola, bela točka pa kraje, kjer ne obstaja, kljub nepobitnemu dejstvu, da je dotični kraj z okoliškimi vasmi naseljen s prebivalstvom slovenske narodnosti.

Slika je seveda porazna! Le prestejte bele in črne točke! Pa čeprav upoštevate razliko v naseljenosti med mestom in deželo, se bistvo naše ugotovitve nič ne spremeni!

Beneških Slovencev so uradno našli v sedemdesetih občinah: leta 1901 in 1911 okrog 36.000; leta 1914 («Annuario Statistico Italiano») 53.000; leta 1931 (pod fašizmom) okrog 34.000.

Pozneje jih niso prešteli. Dejansko pa jih je danes okrog 50.000. Brez sleherne slovenske šole, brez otroškega vrta! Če pomislimo da si po zmagi naprednih sil v pr-

Naše darilo čitateljem ob petnajstletnici

Ob petnajsti obletnici izhajanja «Primorskega dnevnika» smo sklenili darovati vsem petnajst let starim hčeram in sinovom naših naročnikov prelepo domačo mladinsko knjigo.

Boris Pahor:
«KRES V PRISTANU»

Vsi naši mladi prijatelji iste starosti kot naš dnevnik naj se zglastjo osebno, po telefonu ali pa pisмено pri naši upravi v Trstu, Ul. sv. Franciška 20-III, telefon 37-338, ali pa v Gorici, Ul. S. Pellico 1-11, telefon 32-82.

vi vrsti socialističnih, nad fašizmom in nacizmom narodi Afrike in Azije vseh barv prav v teh dneh pridobivajo svobodo in si u stvarjajo svoje književne jezike, potem zares nima smisla ponavljati že stokrat in tisočkrat izrečenega ogorčenja nad tako sliko in središču kulturne in civilizirane Evrope.

Tako je z belimi točkami.

Toda tudi s črnimi, ki pomenijo, da slovenske šole obstajajo, ni niti od daleč vse v redu! Ponoviti moramo: te šole niso uzakonjene kot predpisuje ustava in kot zahteva Posebni statut. Šesto leto poteka — še vedno v obljubi. Vprašanje je preče, da bolj ne more biti!

Da ne bi kdo očital našim zahtevam pretiranosti, naj navedemo, da je v lanskem oktobru socialdemokrat prof. Carlo Schiffrer zapisal ob priliki pete obletnice londonskega sporazuma, ko omenja neizpolnjene določbe posebnega statuta:

«Ce bodo ta vprašanja v šestem letu razumno rešena, bomo s tem le pridobili, in sicer ne le v prid našega dobrega imena... Skrbri nas, da ne bosta počasnost ali premissišejanje tolmачena kot znamenje slabe volje...»

Bivši zastopnik vlade pri bivši ZVU prof. Diego De Castro pa je v svojem načrtu posebnega statuta predložil ustanovitev slovenske šole na prošnjo staršev, a za vsako naselje z vsaj 25 odstotki Slovencev pa pravico uporabe njihovega jezika v odnosih do oblasti.

Mi pa pravimo: Ne gre le za dobro ime, gre za sramoto srednjeevropske in srednjeevropske civilizacije.

